

MEĐUNARODNI PRAVILNIK
O MARKETINGU NADOMJESTAKA
ZA MAJČINO MLIJEKO

Zaštita prehrane dojenčadi i male djece od uplitanja industrije i sukoba interesa

Preporučeni način citiranja: UNICEF, Zaštita prehrane dojenčadi i male djece od uplitanja industrije i sukoba interesa, 2023.

© United Nations Children's Fund (UNICEF)

Potrebno je dopuštenje za reproduciranje bilo kojeg dijela ove publikacije.

Reproduciranje ove publikacije dopustit će se obrazovnim i neprofitnim organizacijama bez naknade.

Izdavač prijevoda na hrvatski jezik:

Ured UNICEF-a za Hrvatsku
Radnička cesta 41
Zagreb, Hrvatska

Izdavač izvorne publikacije:

UNICEF
Nutrition and Child Development Section, Programme Group
Three United Nations Plaza
New York, NY 10017, USA

Autorica fotografije na naslovnici: Vanda Kljajo

Prijevod: prof. dr. sc. Milan Stanojević

23. lipanj 2023.

Sadržaj

Akronimi	4
1. Uvod	5
2. Kako industrija dječje hrane ostvaruje uplitanje u prehranu dojenčadi i male djece	6
3. Kako industrija dječje hrane stvara sukobe interesa	10
4. Kako se braniti od uplitanja industrije i stvaranja sukoba interesa	12
A. Zaštita od uplitanja industrije dječje hrane i stvaranja sukoba interesa pri donošenju politika i procesi njezine provedbe	12
B. Zaštita od sukoba interesa u zdravstvenim ustanovama	13
5. Potrebna je žurna reakcija države	14
A. S gledišta zaštite ljudskih prava vlade imaju obvezu provođenja Koda	14
B. Ključna načela kojima se vlade mogu koristiti za zaštitu kreiranja i provedbe politika	14
6. Zaključak	15

Akronimi

Akronimi na engleskome

UNICEF: United Nations Children's Fund

WHA: World Health Assembly

WHO: World Health Organization

Akronimi na hrvatskome

UNICEF: Fond Ujedinjenih naroda za djecu

SZS: Svjetska zdravstvena skupština

SZO: Svjetska zdravstvena organizacija

1. Uvod

Globalno koordinirane marketinške i političke aktivnosti industrije stvaraju sukobe interesa i praznine u politikama, potiču ranjivost majki i stvaraju nova tržišta za komercijalne dojenačke mliječne formule koje su štetne za zdravlje ljudi i planeta

(Lancetova Serija članaka o dojenju, 2023.).

Međunarodni pravilnik o marketingu nadomjestaka za majčino mlijeko (Kod)¹ usvojila je Svjetska zdravstvena skupština (SZS) 1981. godine kako bi se utvrdili minimalni zahtjevi za propisivanje marketinga nadomjestaka za majčino mlijeko, bočica za hranjenje i duda. Cilj je Koda zaustaviti agresivno i neprikladno oglašavanje ovih proizvoda.

Neke su vlade postigle znakovit napredak i u velikoj mjeri uvele Kod u nacionalno zakonodavstvo. Ipak, mnogo više zemalja nije uvelo Kod u nacionalno zakonodavstvo ili su u njima usvojene samo blage mjere zaštite i promicanja dojenja.

Industrija dječje hrane odgovorna je za dva ključna čimbenika koji utječu na ograničenje provedbe Koda:

- **uplitanje industrije u procese donošenja politika i njihove provedbe**
- **sukobe interesa koje industrija dječje hrane stvara kroz te procese u sustavima zdravstvene zaštite.**

Vrste **uplitanja industrije** u razvoj i provedbu politika uključuju lobiranje kod političkih vođa, prijetnje sudskim sporovima protiv vlada i promicanje dobrovoljnih mjera ili samoregulacije. Te su aktivnosti koordinirane na globalnoj razini, a provode ih proizvođači i distributeri zajedno s mnogim trgovačkim udrugama i paravanskim skupinama koje rade u njihovo ime.

Ovi korporativni akteri stvorili su **sukob interesa** u mnogim područjima važnima za provođenje Koda uključujući razvoj i provedbu politika, profesionalnu izobrazbu zdravstvenih radnika kao i njihovu izobrazbu pri donošenju odluka te razvoju znanstvenih istraživanja. Ove su pojave česte u mnogim zemljama, na regionalnoj i međunarodnoj razini.

Uplitanje industrije i sukob interesa mogu biti posebno štetni u području dojenja i prehrane dojenčadi i male djece jer su ciljevi industrije dječje hrane često **izravno suprotni** onima koje imaju neovisni donositelji politika i zdravstveni radnici:

- **Industrija dječje hrane** nastoji povećati prodaju svojih proizvoda i profit.
- Cilj je **donositelja politika i zdravstvenih djelatnika** povećanje stopa dojenja te poboljšanje zdravstvenih pokazatelja i pokazatelja prehrane dojenčadi i male djece reguliranjem štetnih marketinških praksi u industriji.

Općenito je malo toga poduzeto da bi se spriječilo uplitanje industrije u prehranu dojenčadi i male djece te da se prehrana dojenčadi i male djece zaštiti od sukoba interesa koji proizvodi industrija dječje hrane. Uplitanje industrije i stvaranje sukoba interesa događali su se unatoč rezolucijama SZS-a koje su rješavale nedostatke u izvornom Kodu donesenom 1981. godine, koji je imao slabe odredbe o sukobu interesa i nije se na odgovarajući način bavio uplitanjem industrije u prehranu dojenčadi i male djece.

Ova se brošura zalaže i objašnjava jasnu potrebu da se industrija dječje hrane drži na odstojanju u dvama spomenutim ključnim područjima prehrane dojenčadi i male djece, zalažući se:

- **za zaštitu od uplitanja industrije u procese donošenja politika o prehrani dojenčadi i male djece i njihovoj provedbi i**
- **za sprječavanje sukoba interesa unutar ovih procesa i u sustavima zdravstvene skrbi.**

¹ International Code of Marketing of Breast-milk Substitutes. Geneva: World Health Organization; 1981. (<https://www.who.int/publications/i/item/9241541601>, pristupljeno 1. veljače 2023.).

Vlade bi trebale nametnuti snažne regulatorne sustave kako bi osigurale da prehrambena industrija ne krši ljudska prava građana na odgovarajuću hranu i prehranu. Međutim, priznaje se da se takvi naponi mogu suočiti sa znatnim otporom prehrambene industrije koja želi zaštititi svoje ekonomske interese.

Posebni izvjestitelj o pravu na hranu, 2016.

Ključna terminologija:

Što se podrazumijeva pod „Kodom“?

Nakon donošenja izvornog Koda, SZS je ažurirao Kod donošenjem naknadnih rezolucija² s ciljem obuhvaćanja pitanja koja su se pojavila zbog promijenjenih okolnosti dopunjujući tako izvorni dokument.

SZS je također pozvao vlade da provedu **Smjernice SZO-a** o prestanku neprikladne promocije hrane za dojenčad i malu djecu³.

Izvorni Kod, kasnije **rezolucije SZS-a** i Smjernice SZO-a zajednički su naziv za „Kod“

Što je „industrija dječje hrane“?

U ovom dokumentu izraz „industrija dječje hrane“ upotrebljava se kao kišobran za korporacije koje se bave proizvodnjom i distribucijom proizvoda koji se nazivaju dječjom hranom što uključuje svako mlijeko koje se prodaje na tržištu, a namijenjeno je prehrani dojenčadi i male djece do 3 godine (komercijalna mliječna formula), uključujući formule za dojenčad i one namijenjene dohrani te mliječne napitke namijenjene maloj djeci (koji se često nazivaju mlijeko za odrastanje ili mlijeko za malu djecu), te komercijalno proizvedena hrana koja se prodaje kao prikladna za primjenu u dojenčadi i male djece u dobi od 6 do 36 mjeseci, kao i bočice i dude za hranjenje.

Što se podrazumijeva pod pojmovima zakoni, zakonodavstvo, propisi i politike?

Zemlje imaju različite pojmove i definicije koje se tiču pravnih instrumenata. U ovom dokumentu pojmovi zakoni, zakonodavstvo, propisi i politike upotrebljavaju se naizmjenično u značenju obvezujućih zakonskih mjera, osim ako nije drukčije navedeno.

2. Kako industrija dječje hrane ostvaruje uplitanje u prehranu dojenčadi i male djece

Pod pojmom uplitanje industrije opisuju se radnje koje izravno ili neizravno poduzima industrija dječje hrane kako bi osujetila, iskrivila ili oslabila politike javnog zdravstva.⁴

Proizvođači i distributeri često se izravno miješaju u industriju, što je pojačano neizravnim uplitanjem mnogih **trgovačkih udruženja i paravanskih skupina**. Uplitanje industrije javlja se tijekom razvoja i provedbe politika, uključujući širok raspon taktika i aktivnosti.

2 Code and subsequent resolutions. U: Nutrition and Food Safety. Geneva: World Health Organization. <https://www.who.int/teams/nutrition-and-food-safety/food-and-nutrition-actions-in-health-systems/code-and-subsequent-resolutions> (pristupljeno 6. lipnja 2023.).

3 Maternal, infant and young child nutrition: Guidance on ending the inappropriate promotion of foods for infants and young children. U: Sixty-ninth World Health Assembly, Geneva, 13 May 2016. Geneva: World Health Organization; 2016. Report by the Secretariat; https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA69/A69_7Add1-en.pdf?ua=1 (pristupljeno 6. lipnja 2023.); welcomed in Resolution 69.9. Ending inappropriate promotion of foods. In: Sixty-ninth World Health Assembly, Geneva, 28 May 2016. Geneva: World Health Organization; 2016. https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA69/A69_R9-en.pdf?ua=1 (pristupljeno 6. lipnja 2023.).

4 Webinar 1: Addressing food and beverage industry interference in policy-making. 3. ožujka 2022. UNICEF; 2022. https://mcusercontent.com/fb1d9aabd6c823bef179830e9/files/4d8beb97-6cf7-8f10-617f-436bf91a79f6/UNICEF_GHAI_Webinar_1_Industry_Interference_Summary_of_Key_Points_and_Resources.pdf (pristupljeno 12. lipnja 2023.).

Uobičajene taktike ometanja prehrane dojenčadi i male djece kojima se služi industrija dječje hrane

Zaštita ugleda i robnih marki industrije	<p>Tvrtke se bave korporativnim pranjem, što znači da doprinose organizacijama ili se s njima povezuju, ili se pak identificiraju s društvenim ciljevima kako bi poboljšale javnu percepciju i opravdale svoju prisutnost s gledišta javnozdravstvenog diskursa i pri kreiranju politika.⁵</p>
Utjecaj na kreiranje politika	<p>Industrija nastoji utjecati na donošenje politika izravnim i neizravnim lobiranjem kod vlada i multilateralnih tijela kako bi se spriječilo usvajanje propisa koji se odnose na Kod te odgodila njihova provedba i promicale političke alternative (npr. samoregulacija ili dobrovoljne mjere, za koje je dokazano da nisu učinkovite i prije svega služe slabljenju i odgađanju donošenja ili provedbe učinkovitih pravnih mjera).⁶</p> <p>Nekoliko se tvrtki opetovano obvezalo provoditi odgovoran marketing i poboljšati odnos prema dojenju i prehrani djece, ali te iste tvrtke financiraju mnoge lobističke skupine koje rade protiv odgovornog marketinga.⁷</p> <p>Takvo je lobiranje, primjerice, dovelo do dugog odgađanja usvajanja novih marketinških propisa u Južnoj Africi; u Tajlandu je rezultiralo smanjenjem opsega i snage novih marketinških propisa; u Sjedinjenim Američkim Državama između 2007. i 2018. šest najvećih tvrtki za proizvodnju dječje hrane zajedno je potrošilo 184,2 milijuna USD na lobiranje kod političkih vođa i vladinih agencija.⁸</p>
Prijetnje pravnim postupcima protiv država	<p>Vrste prijetećih pravnih radnji uključuju pokretanje domaćih parnica i prijetnje vođenja međunarodnih trgovinskih sporova. Ta taktika može uključivati pokretanje pravnih postupaka te interveniranje u tekućim sporovima ili nastojanja da se na njih utječe.</p> <p>Između 2015. i 2018. vlada Tajlanda suočila se s ponovljenim intervencijama u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji od SAD-a, Novog Zelanda, EU-a, Australije i Kanade, dovodeći u pitanje znanstveno obrazloženje svojih predloženih novih propisa o Mliječnom kodu, uz brojne pritužbe na predložene propise koji nisu bili u skladu sa standardima Koda.⁹ Na Filipinima, kada je vlada krenula u jačanje svojih propisa o Kodu o mlijeku, lobistička skupina koja zastupa američke tvrtke apelirala je na Vrhovni sud da poništi nove propise, što je rezultiralo odgodom njihova usvajanja od 398 dana.¹⁰</p>
Stvaranje ekonomskih poteškoća	<p>Industrija dječje hrane stvara ekonomske poteškoće, kao što su naglašavanje ekonomske važnosti industrije dječje hrane i ekonomske opasnosti od pravnog reguliranja.</p>

- 5 Marketing Exposed: A Global Public Health Threat for Food Policy. Global Health Advocacy Incubator. <https://uppindustrywatch.net/> (pristupljeno 12. lipnja 2023.).
- 6 Erzse, A.; Karim, S. A.; Foley, L. et al. A realist review of voluntary actions by the food and beverage industry and implications for public health and policy in low- and middle-income countries. *Nat Food* 3, 650–663; 2022. <https://doi.org/10.1038/s43016-022-00552-5> (pristupljeno 12. lipnja 2023.).
- 7 Baker, P.; Russ, K.; Kang, M.; Santos, T. M.; Neves, P. A. R.; Smith, J.; Kingston, G.; Mialon, M.; Lawrence, M.; Wood, B.; Moodie, R.; Clark, D.; Sievert, K.; Boatwright, M.; McCoy, D. Globalization, first-foods systems transformations and corporate power: a synthesis of literature and data on the market and political practices of the transnational baby food industry. *Global Health*. 2021 May 21;17(1):58. 10.1186/s12992-021-00708-1 (pristupljeno 12. lipnja 2023.).
- 8 Baker et al. The political economy of infant and young child feeding: confronting corporate power, overcoming structural barriers, and accelerating progress. *Lancet* 2023; 401: 503–24; published online 7 February 2022 (third in a series of three paper about breastfeeding; all papers in the series available at <https://www.thelancet.com/series/Breastfeeding-2023> (pristupljeno 12. lipnja 2023.).
- 9 Russ, K.; Baker, P.; Byrd, M.; Kang, M.; Siregar, R. N.; Zahid, H.; McCoy, D. What You Don't Know About the Codex Can Hurt You: How Trade Policy Trumps Global Health Governance in Infant and Young Child Nutrition. *International Journal of Health Policy and Management*, 10 (Special Issue on Political Economy of Food Systems), 983–997; 2021. https://www.ijhpm.com/article_4101.html (pristupljeno 12. lipnja 2023.).
- 10 Baker, P.; Zambrano, P.; Mathisen, R. et al. Breastfeeding, first-food systems and corporate power: a case study on the market and political practices of the transnational baby food industry and public health resistance in the Philippines. *Global Health* 17, 125; 2021. <https://doi.org/10.1186/s12992-021-00774-5> (pristupljeno 12. lipnja 2023.).

Uobičajene taktike ometanja prehrane dojenčadi i male djece kojima se služi industrija dječje hrane

<p>Učvršćivanje tržišnih položaja</p>	<p>Velike korporacije primjenjuju stalne aktivnosti spajanja i preuzimanja za daljnju tržišnu konsolidaciju u mnogim zemljama i regijama.¹¹ Ta taktika može povećati njihovu tržišnu moć i politički utjecaj.</p> <p>Na mnogim nacionalnim i regionalnim tržištima dominira samo nekoliko tvrtki za proizvodnju formule pa se ta tržišta, poput tržišta SAD-a, Brazila, Južne Afrike i Indonezije, smatraju oligopolističkima.¹²</p>
<p>Skretanje pozornosti s korporativne odgovornosti</p>	<p>Tvrtke nastoje skrenuti pozornost sa svoje odgovornosti i umjesto toga okrivljuju pojedince za njihova ponašanja i izbore (npr. kad se dojenče razboli, okrivljuju majke što nisu ispravno pripremile adaptirano mlijeko).</p> <p>Druga metoda kojom se koriste za skretanje pozornosti jest predstavljanje tvrtki kao pobornika prava žena na informacije, dok zapravo dezinformiraju i obmanjuju žene lažnim tvrdnjama o svojim proizvodima i smanjuju povjerenje žena u dojenje.</p>
<p>Utjecaj na znanost da lažira dokaze</p>	<p>Industrija nastoji utjecati na znanost i lažirati dokaze kako bi oni upućivali u korist industrije, te prikriti ili dovesti u sumnju štetnost njihovih proizvoda i praksi koje zagovaraju.¹³</p> <p>Ta taktika ne samo da podupire marketing tvrtki, već im pomaže i u izgradnji povoljnog imidža i legitimiteta kod potrošača, zdravstvenih radnika i kreatora politika.¹⁴</p>
<p>Iznošenje neutemeljenih zdravstvenih tvrdnji</p>	<p>Tvrtke neutemeljenim zdravstvenim tvrdnjama i neprikladnim marketinškim taktikama impliciraju da su njihovi komercijalni mliječni proizvodi jednaki ili bolji od dojenja.¹⁵</p>
<p>Upotreba narativa o „slobodnom izboru“ i „državi kao dadilji“</p>	<p>Industrija upotrebljava narative koji djelovanje vlade prikazuju kao uplitanje u slobodu izbora. Industrija to čini promicanjem retorike povezane s osobnom slobodom i slobodom izbora, kao i prikazivanjem „države kao dadilje“.</p>
<p>Iskorištavanje rupa u zakonu</p>	<p>Nakon uspješnog lobiranja kako bi se oslabila snaga propisa, industrija tijekom toga iskorištava rupe u zakonu. Tako se traže načini potkopavanja provedbe snažnih zakonskih regulatornih mjera, s ciljem izbjegavanja obveza prema nacionalnim i međunarodnim pravnim propisima.</p>

11 Baker, P.; Russ, K.; Kang, M.; Santos, T. M.; Neves P. A. R.; Smith, J.; Kingston, G.; Mialon, M.; Lawrence, M.; Wood, B.; Moodie, R.; Clark, D.; Sievert, K.; Boatwright, M.; McCoy, D. Globalization, first-foods systems transformations and corporate power: a synthesis of literature and data on the market and political practices of the transnational baby food industry. *Global Health*. 2021 May 21;17(1):58. <https://doi.org/10.1186/s12992-021-00708-1> (pristupljeno 12. lipnja 2023.).

12 Baker, P.; Russ, K.; Kang, M.; Santos, T. M.; Neves P. A. R.; Smith, J.; Kingston, G.; Mialon, M.; Lawrence, M.; Wood, B.; Moodie, R.; Clark, D.; Sievert, K.; Boatwright, M.; McCoy, D. Globalization, first-foods systems transformations and corporate power: a synthesis of literature and data on the market and political. practices of the transnational baby food industry. *Global Health*. 2021 May 21;17(1):58. <https://doi.org/10.1186/s12992-021-00708-1> (pristupljeno 12. lipnja 2023.).

13 Rollins, N.; Piwoz, E.; Baker, P. et al. Marketing of commercial milk formula: a system to capture parents, communities, science, and policy. *Lancet* 2023; 401: 486–502; published online 7 February 2022 (second in a series of three paper about breastfeeding; all papers in the series available at <https://www.thelancet.com/series/Breastfeeding-2023> (pristupljeno 12. lipnja 2023.).

14 Baker, P.; Russ, K.; Kang, M.; Santos, T. M.; Neves P. A. R.; Smith, J.; Kingston, G.; Mialon, M.; Lawrence, M.; Wood, B.; Moodie, R.; Clark, D.; Sievert, K.; Boatwright, M.; McCoy, D. Globalization, first-foods systems transformations and corporate power: a synthesis of literature and data on the market and political practices of the transnational baby food industry. *Global Health*. 2021 May 21;17(1):58. <https://doi.org/10.1186/s12992-021-00708-1> (pristupljeno 12. lipnja 2023.).

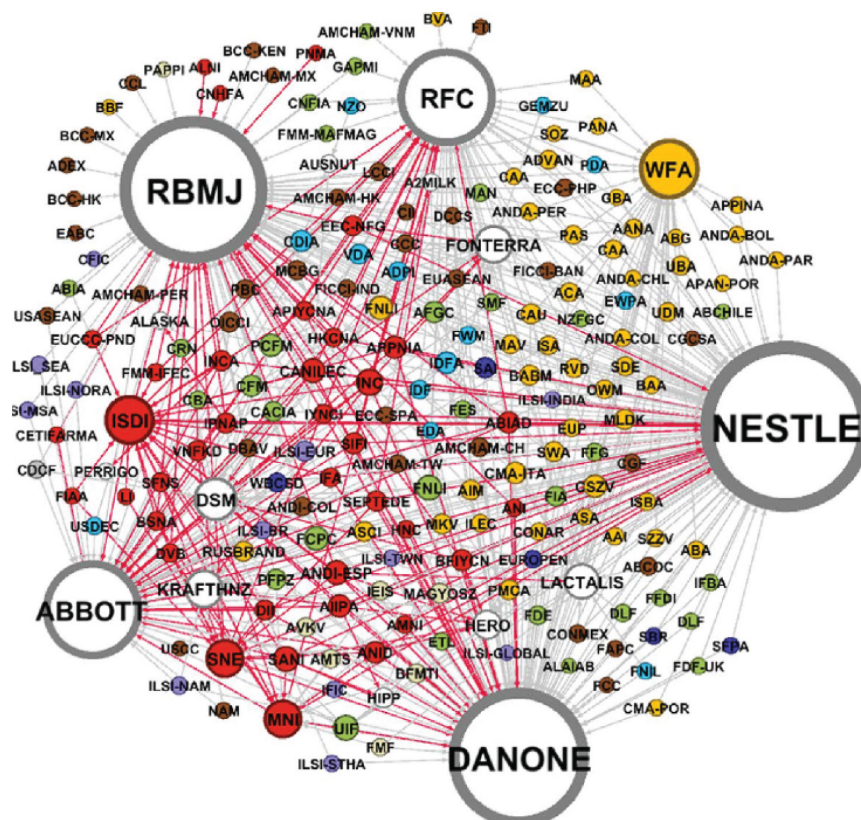
15 Changing Markets Foundations, Busting the myth of science-based formula. Changing Markets Foundation; February 2018. <http://changingmarkets.org/wp-content/uploads/2018/02/BUSTING-THE-MYTH-OF-SCIENCE-BASED-FORMULA.pdf> (pristupljeno 12. lipnja 2023.).

Uplitanje industrije dječje hrane koordinirano je diljem svijeta

Složena i sofisticirana mreža industrije dječje hrane zajedno radi na uplitanju u donošenje i provedbu propisa povezanih s Kodom. Postoje goleme veze na međunarodnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini među tvrtkama i onima koji lobiraju u njihovo ime, kao što su trgovačka udruženja i paravanske skupine. Unatoč tomu što se često čine neovisnima o industriji, industrija dječje hrane te skupine zapravo financira i koordinira njihov rad.

Na slici 1 u nastavku prikazan je globalni utjecaj industrije dječje hrane uključujući njezinu golemu mrežu trgovačkih društava i drugih utjecajnih organizacija koje te korporacije financiraju.¹⁶

Slika 1. Politički utjecajna globalna mreža industrije dječje hrane

U ovoj mreži krugovi predstavljaju sudionike u industriji, a crte poveznice članstvo, konkretno:

- korporacije u industriji dječje hrane (bijeli krugovi)
- osnovna mreža udruga za prehranu dojenčadi koje često izravno lobiraju protiv snažnih nacionalnih zakona o zaštiti dojenja (crveni krugovi i crte)
- društva za brendiranje i oglašavanje, koja lobiraju protiv marketinških propisa i promiču dobrovoljne industrijske kodekse (žuti krugovi)
- proizvođači hrane, pića i namirnica koji lobiraju protiv mnogih propisa prehrambene industrije (zeleni krugovi)
- opće industrijske trgovačke udruge, na primjer gospodarske komore (smeđi krugovi)
- trgovačka društva mliječne industrije, koja također lobiraju protiv mnogih propisa prehrambene industrije (plavi krugovi)
- informacije za potrošače i znanstvene organizacije koje financira industrija i koje promiču znanost prilagođenu tvrtkama (ljubičasti krugovi).

¹⁶ Baker, P.; Russ, K.; Kang, M.; Santos, T. M.; Neves, P. A. R.; Smith, J.; Kingston, G.; Mialon, M.; Lawrence, M.; Wood, B.; Moodie, R.; Clark, D.; Sievert, K.; Boatwright, M.; McCoy, D. Globalization, first-foods systems transformations and corporate power: a synthesis of literature and data on the market and political practices of the transnational baby food industry. *Global Health*. 2021 May 21;17(1):58. (<https://doi.org/10.1186/s12992-021-00708-1>) (pristupljeno 12. lipnja 2023.).

Marketing [komercijalne mliječne formule] usmjeren je na zdravstvene stručnjake i znanstvene ustanove putem financijske potpore znanosti koju podupiru tvrtke [proizvođači komercijalnih mliječnih formula] i koje namjerno medikaliziraju način prehrane dojenčadi i male djece. Sukob interesa ugrožava integritet i nepristranost zdravstvenih djelatnika.

2023. Lancetova Serija o dojenju, članak 2.

Mnoge rezolucije SZS-a posebno se odnose na sukob interesa: WHA 49.15, WHA 58.32, WHA 61.20, WHA 65.60 i WHA 69.9.

U tim se rezolucijama pozivaju vlade da razviju procese i alate za zaštitu od mogućih sukoba interesa u razvoju politika i provedbi programa prehrane dojenčadi i male djece.

Sposobnost prepoznavanja različitih gore spomenutih skupina i razumijevanje načina na koji one promiču korporativne interese važni su kako bi se osiguralo da te skupine budu obuhvaćene nacionalnim mjerama zaštite od sukoba interesa.

3. Kako industrija dječje hrane stvara sukobe interesa

SZO definira **sukob interesa** kao one situacije u kojima sekundarni interes ima potencijal neopravdano utjecati, ili se razumno može smatrati da neopravdano utječe, ili na neovisnost ili na objektivnost profesionalne prosudbe ili djelovanja u vezi s primarnim interesom.¹⁷

U kontekstu reguliranja prehrane dojenčadi i male djece sukob interesa može postojati između primarnog interesa vlade, odnosno kreiranja i provedbe određene politike radi podrške javnom zdravlju, i sekundarnog interesa, odnosno ostvarivanja koristi od stečenih interesa tvrtke.

Sukob interesa ne mora nužno značiti da je došlo do nepravilnog postupanja već da postoji **rizik da se to dogodi**. Sukobi interesa nisu samo financijski oblici djelovanja već mogu postojati i drugi oblici djelovanja. Sukobi interesa mogu biti izravni ili neizravni, a sama percepcija postojanja sukoba interesa može proizvesti rizik ugrožavanja legitimiteta primarnog cilja.

Postoje dvije glavne kategorije sukoba interesa u području dojenja i prehrane dojenčadi i male djece:

- **sukob interesa u procesima kojima upravlja vlada za razvoj i provedbu politika koje se temelje na Kodu**
- **sukob interesa u nastojanjima da se Kod provede u zdravstvenim sustavima.**

Obje kategorije sukoba interesa potkopavaju ciljeve javnog zdravstva i sprječavaju provedbu Koda.

3.1. Sukob interesa u procesima u kojima se država zalaže za razvoj i provedbu politika koje se temelje na Kodu

Kada vlade razvijaju i provode politike koje se temelje na Kodu, postoji rizik od pojave sukoba interesa. **Primarna dužnost** vlada, zaštita javnosti od neprikladnog marketinga proizvođača dječje hrane razvojem i provedbom strogih propisa, može biti pod utjecajem **sekundarnog interesa**, poput prilike za privlačenje financiranja ili potpore od privatnog sektora ili ostvarivanje bilo kojega drugog interesa za tvrtku ili proizvod koji bi trebao biti obuhvaćen propisima kojima se regulira neprikladan marketing.

Primjeri sukoba interesa u procesima donošenja i provedbe politika uključuju:

- **okretna vrata:** bivši rukovoditelji industrije zaposleni su u regulatornoj agenciji
- **lobiranje:** održavaju se sastanci iza zatvorenih vrata između industrijskih lobista, političara i vladinih dužnosnika
- **donacije:** vladini dužnosnici primaju darove ili donacije od industrijskih grupa ili obećanja budućeg zaposlenja ili plaćanja
- **pristup:** rukovoditelji u industriji dječje hrane dobivaju pristup ili se imenuju na položaje u državnim tijelima odgovornima za razvoj, provedbu ili primjenu politike.

¹⁷ Safeguarding against possible conflicts of interest in nutrition programmes. World Health Organization, Geneva, 4 December 2017. Geneva: World Health Organization; 2018. Report by the Director-General. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/274165/B142_23-en.pdf?sequence=1&isAllowed=y (pristupljeno 12. lipnja 2023).

Jedna od industrijskih strategija sukoba interesa unutar sustava zdravstvene zaštite jest kooptiranje utjecajnih stručnjaka, posebno akademskih stručnjaka, kao njihovih savjetnika. To je jedan od mnogih načina na koje pojedinci mogu biti pod utjecajem konkurentskih interesa, a da toga nisu svjesni. Industrija je namjerno vrlo suptilna u primjeni ove taktike.

Ta se aktivnost „najučinkovitije provodi identificiranjem vodećih stručnjaka (...) i njihovim angažiranjem kao konzultanata ili savjetnika, ili im se daju potpore za istraživanja i slično. Ova aktivnost zahtijeva veliku suptilnost te ne smije biti previše očigledna jer sami stručnjaci ne smiju priznati da su izgubili objektivnost i slobodu djelovanja“.

Marion Nestle i Michael Pollan. *Food Politics: How the Food Industry Influences Nutrition and Health*, 1st ed., University of California Press, 2013, pp. 111–36. JSTOR. <http://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt7zw29z.13> (pristupljeno 31. svibnja 2023.).

Promicanje **javno-privatnog partnerstva** od kraja 20. stoljeća, uključujući i Ujedinjene narode, potaknulo je uključivanje privatnog sektora u javni sektor i upravu. Ta vrsta partnerstva široko je primjenjivana u različitim prilikama. U određenim okolnostima javno-privatnog partnerstva je prihvatljiv i neupitan poput postavljanja internetske nastave u školama i postavljanja solarnih ploča ili drugih alternativnih izvora električne energije u zdravstvenim ustanovama. Što se tiče drugih pitanja, uključujući javno zdravstvo, javno-privatna partnerstva suočila su se s kritikama jer pomažu u ozakonjenju uloge privatnog sektora u kreiranju i provedbi različitih javnih politika.

Štete komercijalizacije i privatizacije ponekad su jasne, a to se osobito odnosi na prehranu dojenčadi i male djece. Povećalo se prihvaćanje sponzorstva i utjecaja industrije, osobito u području prehrane dojenčadi i male djece. Javno-privatno partnerstvo za prehranu dojenčadi i male djece ne uspijeva objasniti temeljni problem sukoba interesa. Javno-privatno partnerstvo olakšava uplitanje industrije u kreiranje i provedbu politika, često dopuštajući da poslovni interesi proizvođača dječje hrane imaju prednost pred zaštitom javnog zdravlja i prehrane dojenčadi i male djece.

3.2. Sukob interesa u nastojanjima da se Kod provede u zdravstvenim sustavima

U kontekstu provedbe Koda u sustavima zdravstvene skrbi, sukob interesa može nastati kada na stručnu prosudbu o dobrobiti za pacijente ili valjanost istraživanja mogu neopravdano utjecati sponzorstvo, podrška ili darovi korporacije.

Zdravstveni radnici i zdravstveni sustavi dužni su prema Kodu štititi, promicati i podupirati dojenje. Ipak, dokazi pokazuju da primanje darova, zaliha proizvoda, opreme ili sponzorstva za konferencije utječu na njihovo profesionalno odlučivanje i savjete pacijentima.¹⁸

Kada tvrtke stupe u kontakt sa zdravstvenim ustanovama ili zdravstvenim radnicima putem osiguravanja financijskih sredstava, opreme ili materijala pa čak i najmanjih darova, kao što su olovke ili kalendari, one namjeravaju utjecati na stav zdravstvenih radnika prema tvrtki i proizvodima koje ona proizvodi ili nudi. Ta se vrsta marketinške strategije naziva „potvrda udruživanjem“ ili „manipulacija pružanjem pomoći“.¹⁹

Godinama je to bila uobičajena praksa, sve dok tvrtka i zdravstveni radnik objavljuju doprinos ustanovi s kojom je zdravstveni radnik povezan²⁰. Važno je da se SZS pozabavio ovim pitanjima u kasnije prihvaćenim rezolucijama:

- rezolucija SZS-a **WHA 49.15** iz 1996. poziva vlade „da osiguraju da financijska potpora za stručnjake koji rade na unapređenju zdravlja dojenčadi i male djece ne stvara sukobe interesa, posebno u vezi s Inicijativom SZO/UNICEF-a za bolnice prijatelje djece“²¹
- rezolucija SZS-a **WHA 58.32** iz 2005. poziva države članice „da osiguraju da financijska potpora i drugi poticaji za programe i zdravstvene stručnjake koji rade na unapređenju zdravlja dojenčadi i male djece ne stvaraju sukob interesa“²²
- rezolucija SZS-a **WHA 61.20** iz 2008. godine pozvala je vlade „da pojačaju provedbu Međunarodnog koda (...) povećanjem napora za praćenje i provedbu nacionalnih mjera u praćenju i provedbi nacionalnih mjera u cilju zaštite dojenja, imajući na umu rezolucije Svjetske zdravstvene skupštine kako bi se izbjegao sukob interesa“²³

18 Becker GE, Ching C, Nguyen TT, et al. Babies before business: protecting the integrity of health professionals from institutional conflict of interest. *BMJ Global Health* 2022;7:e009640.

19 Jelliffe DB, Jelliffe EFR. Human Milk in the Modern World. *Br Med J*. 1978 Dec 2;2(6151):1573.

20 International Code of Marketing of Breast-milk Substitutes. Article 7.5. Geneva: World Health Organization; 1981 (<https://www.who.int/publications/i/item/9241541601>, accessed 1 February 2023).

21 Resolution WHA 49.15, Infant and Young Child Nutrition. In: Forty Ninth World Health Assembly, Geneva, 25 May 1996, Geneva: World Health Organization; 1996.

22 Resolution WHA 58.32, Infant and Young Child Nutrition. In: Fifty-eighth World Health Assembly, Geneva, 25 May 2005, Geneva: World Health Organization; 2005.

23 Resolution WHA 61.20, Infant and Young Child Nutrition. In: Sixty-first World Health Assembly, Geneva, 24 May 2008, Geneva: World Health Organization; 2008.

Iako su važne, ove su rezolucije oskudno objasnile kakva bi vrsta ponašanja zapravo predstavljala rizik od sukoba interesa. Konačno, u svibnju 2016., SZS je pozdravio donošenje **Smjernica SZO-a** o ukidanju neprikladne promidžbe hrane za dojenčad i malu djecu²⁴ te je pozvao vlade da provedu preporuke Smjernica.

Preporuka 6 Smjernica navodi da tvrtke koje prodaju hranu za dojenčad i malu djecu ne bi trebale stvarati sukob interesa u zdravstvenim ustanovama ili u zdravstvenim sustavima te daje popis primjera aktivnosti ili strategija koje čine sukob interesa.²⁵ Slično tomu, zdravstveni radnici, zdravstveni sustavi, zdravstveni djelatnici udruge i nevladine organizacije također bi trebale izbjegavati takve sukobe interesa.

4. Kako se braniti od uplitanja industrije i stvaranja sukoba interesa

Kod jasno kaže da su **vlade** odgovorne za provedbu njegovih odredbi kroz nacionalno zakonodavstvo, dodajući da pri tome mogu tražiti suradnju sa SZO-om, UNICEF-om i drugim agencijama sustava Ujedinjenih naroda. Vlade nemaju mandat i ne predlaže im se da traže pomoć od industrije čiji marketing namjeravaju regulirati propisima.

Kod također artikulira odgovornosti **zdravstvenih vlasti i zdravstvenih radnika** prema poduzimanju odgovarajućih mjera za poticanje i zaštitu dojenja i promicanje načela Koda, uz zabranu korištenja sustava zdravstvene skrbi i zdravstvenih ustanova za promidžbu svih proizvoda koji su u dosegu Koda.

A. Zaštita od uplitanja industrije dječje hrane i stvaranja sukoba interesa pri donošenju politika i procesi njezine provedbe

Kako bi se zaštitile od uplitanja industrije i sukoba interesa u procesu donošenja politika i njihove provedbe, vlade bi trebale osigurati sljedeće:

1. Tvrtke nisu uključene u razvoj politike ili u proces njezine izrade

Uz gore navedene rezolucije SZS-a, Smjernice SZO-a²⁶ također potvrđuju da je uključivanje proizvođača i distributera dječje hrane tijekom procesa izrade pravnih propisa neprimjereno jer bi predstavljalo sukob interesa. Na kraju krajeva, cilj propisa koji se izrađuju i usvajaju jest zabraniti neetičke industrijske prakse koje štete majkama i dojenčadi, a istodobno povećavaju prodaju i profit. Izvješća marketinških obavještajnih podataka pokazuju da se industrija „bori protiv regulacije na temelju postojećih prilika u svakoj pojedinoj zemlji“²⁷

Zemlje se mogu nadahnuti člankom 5.3 Okvirne konvencije Svjetske zdravstvene organizacije o kontroli duhana (SZO Okvirna konvencija o kontroli duhana), čiji je cilj zaštititi snažne politike kontrole duhanskih proizvoda od štetnog utjecaja duhanske industrije. Ta Konvencija SZO-a zahtijeva od ugovornih stranaka „da zaštite svoje javnozdravstvene politike povezane s kontrolom duhana od komercijalnih i drugih interesa duhanske industrije“. Povijest provedbe Koda sugerira da zakonske mjere koje zabranjuju neprikladno stavljanje na tržište komercijalnih mliječnih proizvoda zahtijevaju istu razinu zaštite kao u duhanskoj industriji.

24 Maternal, infant and young child nutrition: Guidance on ending the inappropriate promotion of foods for infants and young children. In: Sixty-ninth World Health Assembly, Geneva, 13 May 2016. Geneva: World Health Organization; 2016. Report by the Secretariat. https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA69/A69_7Add1-en.pdf?ua=1 (pristupljeno 6. lipnja 2023.).

25 Pojedinsti se nalaze kasnije u odjeljku Zaštita od sukoba interesa u zdravstvenim ustanovama.

26 Guidance on ending the inappropriate promotion of foods for infants and young children: implementation manual. Geneva: World Health Organization; 2017. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/260137/9789241513470-eng.pdf> (pristupljeno 6. lipnja 2023.).

27 Global Packaged Food: Market Opportunities for Baby Food to 2013. Euromonitor International; September 2008.

2. Regulatorni proces je u potpunosti transparentan i otvoren za nadzor javnosti

Tvrtkama bi trebalo dati priliku da daju svoje komentare na nacрте propisa zajedno s drugim zainteresiranim stranama, po mogućnosti putem **javnog postupka** u kojem se prigovori i komentari podnose u pisanom obliku i stavljaju u javni zapisnik. Na primjer, u Kanadi predanost cijele vlade regulatornoj transparentnosti znači da u području zdrave prehrane Health Canada objavljuje tablicu sveukupne korespondencije s dionicima u kojoj se prenose stavovi, mišljenja i informacije s namjerom informiranja o razvoju relevantnih politika, smjernica ili propisa.²⁸

Trebalo bi zabraniti sastanke iza zatvorenih vrata s industrijom dječje hrane ili s bilo kojim drugim u skladu s propisima formiranim subjektom ili stranom koja zastupa interese industrije dječje hrane i uspostaviti mehanizme za sprječavanje takvih interakcija.

3. Izvršni postupak donošenja propisa nema sukob interesa

Propisi za provedbu Koda općenito predviđaju osnivanje međusektorskog koordinacijskog odbora ili savjetodavnog odbora koji će nadzirati njihovu provedbu. Tvrtkama koje se bave proizvodnjom ili distribucijom hrane za dojenčad i malu djecu trebalo bi zabraniti obavljanje dužnosti u takvom izvršnom tijelu, kao i onima koji trenutačno imaju ili su u posljednjih nekoliko godina imali bilo kakav izravan ili neizravan financijski ili drugi interes u bilo kojoj tvrtki koja se bavi proizvodnjom ili distribucijom hrane za dojenčad i malu djecu. U protivnom bi imenovanje predstavnika industrije u ta tijela rezultiralo sukobom interesa koji bi ugrozio neovisnost, integritet i vjerodostojnost tih tijela koja savjetuju vladu o provedbi i primjeni uredbe. Kako kaže stara poslovica, **ne traži se od lisice da čuva kokošinjac**.

B. Zaštita od sukoba interesa u zdravstvenim ustanovama

Kako bi se zaštitili od pojave sukoba interesa u zdravstvenim ustanovama, jako je važno da industrija dječje hrane te zdravstveni radnici, profesionalna udruženja i nevladine organizacije pod njihovim utjecajem **izbjegavaju** sljedeće:²⁹

- davanje besplatnih proizvoda, uzoraka ili hrane za dojenčad ili malu djecu po sniženim cijenama obiteljima preko zdravstvenih radnika ili preko zdravstvenih ustanova
- doniranje ili distribuciju opreme ili usluga zdravstvenim ustanovama
- davanje darova ili poticaja zdravstvenom osoblju
- korištenje zdravstvenim ustanovama za održavanje događaja, natjecanja ili kampanja
- davanje bilo kakvih darova ili kupona roditeljima, skrbnicima i obiteljima
- izravno ili neizravno obrazovanje roditelja i drugih skrbnika o prehrani dojenčadi i male djece u zdravstvenim ustanovama
- pružanje bilo kakvih informacija zdravstvenim radnicima osim onih koje su utemeljene na znanstvenim činjenicama
- sponzoriranje skupova zdravstvenih djelatnika i znanstvenih skupova.

28 Transparency of stakeholder communications for healthy eating initiatives. Government of Canada; 2016. <https://www.canada.ca/en/services/health/campaigns/vision-healthy-canada/healthy-eating/transparency-stakeholder-communications-healthy-eating-initiatives.html> (pristupljeno 12. lipnja 2023.).

29 Maternal, infant and young child nutrition: Guidance on ending the inappropriate promotion of foods for infants and young children. Recommendation 6. In: Sixty-ninth World Health Assembly, Geneva, 13 May 2016. Geneva: World Health Organization; 2016. Report by the Secretariat. https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA69/A69_7Add1-en.pdf?ua=1 pristupljeno 6. lipnja 2023.).

5. Potrebna je žurna reakcija države

Dok su neke vlade postigle napredak i uvelike provele Kod u nacionalnu legislativu, mnoge su vlade postigle mali napredak ili su usvojile samo slabe politike zaštite i promicanja dojenja. Uplitanje industrije dječje hrane i stvaranje sukoba interesa nanijelo je ogromnu štetu usporavajući i blokirajući napredak u provedbi Koda donošenjem odgovarajućih propisa i njegovim provođenjem u zdravstvenim ustanovama.

Ne bi trebalo biti tako. Gore navedene strategije mogu se primijeniti za zaštitu od uplitanja industrije i stvaranje sukoba interesa, a vlade imaju obvezu provesti Kod kako bi zaštitile ljudska prava.

A. S gledišta zaštite ljudskih prava vlade imaju obvezu provođenja Koda

Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta obvezuje vlade da svoje građane obrazuju kako bi dobili odgovarajuća znanja o „zdravlju i prehrani djece“ i „prednostima dojenja“³⁰ U skladu s tom obvezom vlade moraju poduzeti odgovarajuće mjere kako bi zaštitile javnost, posebice roditelje i skrbnike, od pristranih i često lažnih informacija u marketingu komercijalnih mliječnih formula.

Vlade su obvezne poduzeti odgovarajuće mjere za provedbu prava iznesenih u Konvenciji. U slučaju prava djeteta na zdravlje, to uključuje i provedbu Koda.

Prema smjernicama UN-a o ljudskim pravima, uključujući dva Posebna izvješća UN-a i mišljenja Odbora za prava djeteta: „Usvajanje takvih mjera mora biti priznato kao dio **temeljnih obveza** država prema Konvenciji o pravima djeteta i drugim relevantnim instrumentima UN o ljudskim pravima uključujući i pravo o poštovanju, zaštiti i ostvarivanju prava djece na život, opstanak i razvoj; njihovo pravo na sigurnu i kvalitetnu prehranu i njihovo pravo na ostvarivanje najvećeg mogućeg standarda zdravstvene zaštite; također je potrebno osigurati da su prava žena zaštićena od štetnog uplitanja nedržavnih aktera, posebno poslovnog sektora.“³¹

B. Ključna načela kojima se vlade mogu koristiti za zaštitu kreiranja i provedbe politika

S obzirom na negativan učinak koji uplitanje industrije i sukob interesa mogu imati ugrožavajući preživljavanje, rast i razvoj dojenčadi i male djece, **vlade moraju poduzeti konkretne korake** kako bi osigurale donošenje potrebnih zaštitnih mjera.

---

30 Convention on the rights of the child. New York: United Nations Treaty Collection; 1989, art. 24. <https://www.refworld.org/docid/3ae6b38f0.html> (pristupljeno 6. lipnja 2023.).

31 Joint statement by the UN Special Rapporteurs on the Right to Food, Right to Health, the Working Group on Discrimination against Women in law and in practice, and the Committee on the Rights of the Child in support of increased efforts. To promote, support and protect breast-feeding. Geneva: United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights; 2016. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20871&LangID=E>. pristupljeno 22. travnja 2023.).

Dojenje predstavlja pitanje zaštite ljudskih prava i za dijete i za majku.

Ured visokog povjerenika Ujedinjenih naroda za ljudska prava, 2016.

Ključna načela za razvoj i provedbu politike:

- Primijeniti **pristup koji se temelji na zaštiti ljudskih prava**. Provedba Koda potrebna je za ispunjavanje međunarodnih obveza povezanih sa zaštitom ljudskih prava da se „poduzmu sve potrebne mjere za zaštitu, promicanje i potporu dojenju te prekine neprimjerena promidžba nadomjestaka za majčino mlijeko i druge hrane namijenjene dojenčadi i maloj djeci do dobi od tri godine”.³²
- Osigurati da **propisi budu obvezni** te da se donose i provode kroz **aktivnosti vlade**, a njihovo bi donošenje trebalo biti popraćeno odgovarajućim propisima koji uključuju provedbu i evaluaciju. SZS je izjavio da su dobrovoljne mjere neučinkovite za provedbu Koda.³³Trebalo bi izbjegavati donošenje propisa pod utjecajem industrije dječje hrane kao i javno-privatna partnerstva.
- Osigurati **višesektorski angažman vlade** koji uključuje potreban niz odjela i agencija za provedbu propisa. To uključuje one sektore koji predstavljaju zdravstvo, poslovanje i trgovinu, ulaganja, hranu i poljoprivredu, medije i komunikacije, pitanja potrošača, obrazovanje i relevantne agencije za provedbu.
- Osigurati da razvoj učinkovitog **sustava praćenja i provedbe** bude sastavni dio procesa razvoja propisa. Ovaj sustav mora funkcionirati na transparentan i neovisan način, bez utjecaja industrije.³⁴

6. Zaključak

Industrija dječje hrane odgovorna je za dva ključna čimbenika koji imaju ograničen napredak u provedbi Koda: uplitanje industrije u procese donošenja politika i njihove provedbe te stvaranje sukoba interesa unutar tih procesa i u sustavima zdravstvene skrbi.

Poznate su strategije kojima se industrija služi za zaustavljanje ili blokiranje provedbe Koda, no poznati su i načini na koje se vlade i zdravstveni sustavi mogu suprotstaviti tim nastojanjima industrije.

Potrebna je i moguća hitna akcija. Iako se može činiti kao da je poduzimanje mjera za provedbu Koda putovanje uzbrdo, globalna koordinacija može pomoći da se ti napori unaprijede i pomaknu s mrtve točke. Došlo je vrijeme za poduzimanje mjera za zaštitu prehrane dojenčadi i male djece od uplitanja industrije dječje hrane i sukoba interesa koje ona stvara i podupire.

32 Joint statement by the UN Special Rapporteurs on the Right to Food, Right to Health, the Working Group on Discrimination against Women in law and in practice, and the Committee on the Rights of the Child in support of increased efforts to promote, support and protect breast-feeding. Geneva: United Nations Office of the High Commissioner for Human Rights; 2016. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=20871&LangID=E> (pristupljeno 22. travnja 2023.).

33 Resolution 63.23, Infant and Young Child Nutrition. In: Sixty-Third World Health Assembly, Geneva, 21 May 2010, Geneva: World Health Organization; 2010.

34 Resolution WHA 49.15, Infant and Young Child Nutrition. In: Forty Ninth World Health Assembly, Geneva, 25 May 1996, Geneva: World Health Organization; 1996.

unicef | za svako dijete

<https://www.unicef.org/croatia/>